

ENERGIA SISETURG

ELi energia siseturu ühtlustamiseks ja liberaliseerimiseks on Euroopa Liit võtnud meetmeid, et luua konkurentsivõimeline, tarbijakeskne, paindlik ja mittediskrimineeriv ELi turg, kus turg määrab tarnehinnad. Need meetmed on seotud turulepääsu, läbipaistvuse ja reguleerimise, tarbijakaitse, võrkudevaheliste ühenduste ja varustuskindlusega. Need aitavad tugevdada üksiktarbijate, energiakogukondade ja haavatavate tarbijate õigusi, täpsustada turuosaliste ja reguleerivate asutuste rolli ja vastutust ning edendada üleeuroopaliste energiavõrkude arendamist. Alates Venemaa sissetungist Ukrainasse ja sellega kaasnenud energiakriisist on ELi energiaturu struktuuris toimunud põhjalikud muutused.

ÕIGUSLIK ALUS

Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklid 114 ja 194.

EESMÄRGID

ELi siseturu väljakujundamine energiasektoris nõuab paljude takistuste ja kaubandustõkete kõrvaldamist, maksu- ja hinnapoliitika ning -meetmete ühtlustamist normide ja standardite osas ning keskkonnaalaseid ja ohutusnorme. Eesmärk on tagada toimiv turg, kus oleks tagatud õiglane turulepääs ja kõrgel tasemel tarbijakaitse ning piisav võrkude ühendatus ja tootmisvõimsus.

SAAVUTUSED

A. Gaasi- ja elektriturude liberaliseerimine

Euroopa Liit ja liikmesriigid otsustasid 1990. aastatel avada oma toona veel monopoolsed riiklikud elektri- ja gaasiturud järk-järgult konkurentsile.

Esimene energiapakett võeti vastu aastatel 1996–1998. See koosnes kahest direktiivist ning sellega liberaliseeriti riiklikud elektri- ja gaasiturud esimest korda. Teine energiapakett võeti vastu 2003. aastal. See andis tööstus- ja kodutarbijatele võimaluse vabalt valida oma gaasi- ja elektritarbijad suurema hulga konkurentide seast.

Kolmas energiapakett võeti vastu 2009. aastal ja sellega liberaliseeriti elektri ja gaasi siseturgu veelgi. Sellega viidi läbi mitu reformi, näiteks energiavarustuse ja -tootmise eraldamine põhivõrkude käitamisest (eraldamine), uute nõuete kehtestamine sõltumatutele reguleerivatele asutustele, Euroopa ameti loomine riiklike energeetikasektorit reguleerivate asutuste koostöök (ACER), Euroopa elektri ja gaasi

põhivõrguettevõtjate võrgustike (ENTSO-E ja ENTSO-G) loomine ning jaeturgudel tarbijate õiguste suurendamine. See pakett on energia siseturu nurgakivi.

Neljas energiapakett, mida nimetatakse ka [puhta energia paketiks](#), võeti vastu 2019. aastal. See koosneb ühest direktiivist (elektrienergia [direktiiv \(EL\) 2019/944](#)) ja kolmest määrusest (elektrienergia [määrus \(EL\) 2019/943](#), ohuvalmiduse [määrus \(EL\) 2019/941](#) ja Euroopa Liidu Energeetikasektorit Reguleerivate Asutuste Koostöö Ameti (ACER) [määrus \(EL\) 2019/942](#)). Sellega kehtestati uued elektrituru normid taastuvenergia ja investeeringute kohta, tarbijatele mõeldud stiimulid ja elektrijaamadele antavatele toetustele piirangud, näiteks reservvõimsuse mehhanismid. Samuti nõuti selles hädaolukorra lahendamise plaanide koostamist ja ACERi pädevuse suurendamist piiriüleles koostöös.

2021. aastal avaldati viies energiapakett, pakett „[Eesmärk 55](#)“. Sellega soovitakse viia ELi energiaeesmärgid kooskõlla Euroopa uute kliimaeesmärkidega aastateks 2030 ja 2050. Pärast seda, kui Venemaa tungis 2022. aasta veebruaris Ukrainasse ja katkestas gaasitarned Euroopasse, võttis liit vastu kava „[REPowerEU](#)“, et lõpetada kiiresti järk-järgult kogu Venemaa fossiilenergia import, kehtestada energiasäästumeetmed, mitmekesistada oma energiaimporti, võtta elektri- ja gaasiturgudel erakorralisi ja struktuurimeetmeid ning kiirendada taastuvate energiaallikate kasutuselevõttu.

Praegu põhineb energialiit energiatõhususe, taastuvenergia, elektrituru korralduse, energiavarustuskindluse, energia siseturu, energiaühenduste, ohuvalmiduse ja juhtimise meetmete rakendamisel. Paketi peamised õigusaktid on järgmised.

Elektrienergia siseturu määrus ([määrus \(EL\) 2019/943](#)), milles on määratud kindlaks elektriturgude toimimise peamised turupõhised põhimõtted ja reeglid. See hõlmab selliseid aspekte nagu turupõhine hinnakujundus, tarbijad kui aktiivsed turuosalisid, turupõhised stiimulid vähese CO₂ heitega elektri tootmiseks, piiriüleste elektrivoogude toimimise tõkete järkjärguline kõrvaldamine, elektritootjate otsene ja kaudne vastutus ning reservvõimsuse mehhanismide loomise tingimused.

Elektrienergia siseturu ühiste normide direktiivis ([direktiiv \(EL\) 2019/944](#)) on mitu tarbijakaitset käsitlevat sätet, sealhulgas elektri tarnehindade vaba määramine ja tarnijatevaheline turupõhine hinnakonkurents; kütteostuvõimetute ja haavatavate kodutarbijate kaitsmine ning lõpptarbijate õigus elektrienergiale. Tarbijad saavad taotleda elektri nutiarvestite paigaldamist ilma lisakuludeta; kodumajapidamistel ja mikroettevõtjatel on tasuta juurdepääs vähemalt ühele tarnijate pakkumisi võrdlevale vahendile, sealhulgas dunaamilise hinnaga lepingutele; neil on õigus vahetada tarnijaid kuni kolme nädala jooksul tasuta ja osaleda kollektiivsetes vahetamiskavades. Lõpptarbijad, kellel on nutiarvesti, saavad taotleda vähemalt ühe suure tarnijaga dunaamilise hinnaga lepingu sõlmimist; neil on õigus tegutseda aktiivsete tarbijatena, ilma et nende suhtes kohaldataks ebaproportsionaalseid või diskrimineerivaid tehnilisi nõudeid (st müüa omatoodetud elektrit), ja saada kokkuvõtlik ülevaade selgetest lepingutingimustest.

Elektrisektori ohuvalmiduse määrusega ([määrus \(EL\) 2019/941](#)) kehtestatakse ühised normid kriisiohje kohta ning elektrikriiside ennetamise ja nendeks valmisoleku kohta piiriülese koostöö tagamise eesmärgil. Samuti nähakse ette ühine raamistik elektrienergia varustuskindluse paremaks hindamiseks ja jälgimiseks.

Määruse kohaselt peab Euroopa elektri pöhvõrguettevõtjate võrgustik (ENTSO-E) töötama koostöös ACERi ja elektrivaldkonna koordineerimisrühmaga välja ohtude kindlakstegemise ühise metoodika ja tegema selle kohta ettepaneku, mille esitab ACERile heakskiitmiseks.

Maagaasi siseturu ühiseeskirju käsitleva direktiiviga ([direktiiv 2009/73/EÜ](#)) kehtestatakse turupõhised ja mittediskrimineerivad normid gaasi ülekande, jaotamise, tarnimise ja hoiustamise kohta. ELi liikmesriigid peavad eraldama ülekandesüsteemid ja ülekandesüsteemi haldurid vertikaalselt integreeritud energiaettevõtjatest. See tähendab, et gaasi või elektri tootmise või tarnimisega tegelevad ettevõtjad ei saa kasutada õigusi ülekandesüsteemi halduri suhtes ja vastupidi. ELi liikmesriikide (või nende pädevate reguleerivate asutuste) ülesanne on korraldada kolmandatele isikutele ülekande- ja jaotussüsteemidele mittediskrimineeriv juurdepääs. Selleks avaldavad nad tariifid.

Maagaasi ülekandevõrkudele juurdepääsu tingimusi käsitlevas määruses ([määrus \(EÜ\) nr 715/2009](#)) on sätestatud maagaasi ülekandevõrkudele, gaasihoidlatele ja maagaasi veeldusjaamadele juurdepääsu normid. Määrusega määratakse kindlaks võrkudele juurdepääsu tariifide kehtestamise viis, pakutavad teenused, võimsuse jaotamine gaasi ülekandesüsteemi halduritele, läbipaistvusnõuded ja tasakaalustamise eeskirjad ning turu tasakaalustamatuse eest makstavad tasud. ELi liikmesriikide või pädevate reguleerivate asutuste ülesanne on korraldada kolmandatele isikutele ülekande- ja jaotussüsteemidele mittediskrimineeriva juurdepääsu süsteem, mis põhineb avaldatud tariifidel.

B. Edasine tegevus

Arutelusid viienda energiapaketi energiaaspektide üle peeti algselt ajal, mil energiahinnad olid pandeemiajärgse taastumise tõttu kõrged. 2021. aastal võeti vastu pakett „Eesmärk 55“. Lisaks on [gaasidirektiivi 2009/73/EÜ](#) ja [gaasimääruse \(EÜ\) nr 715/2009](#) läbivaatamise eesmärk luua uus õigusraamistik konkurentsivõimeliste vähese CO₂ heitega gaasi turgude, sealhulgas ELi uue vesinikuturu ja metaaniheite vähendamise jaoks.

Arutelu viienda energiapaketi üle muutus pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse põhjalikult. EL pidi reageerima süvenevale ülemaailmsele energiakriisile ja esitas seetõttu mitu ettepanekut oma energiaturgude põhjalike struktuurimuutuste kohta. 2022. aasta märtsis teatati [REPowerEU teatistes](#) sõnaselgelt ELi kavatsusest kaotada järk-järgult sõltuvus Venemaa fossiilkütustest. 2022. aasta mais rakendati see eesmärk [kava „REPowerEU“](#) energia säästmise, tarnete mitmekesistamise, energiavarustuskindluse suurendamise, fossiilkütuste asendamise ja taastuenergia kasutuselevõtu kiirendamise meetmete abil. Seejärel esitati 2022. aasta juulis uued normid gaasinõudluse vähendamise kooskõlastatud meetmete kohta – [„Säästame gaasi turvalise talve nimel“](#).

Olukorra kiireloomulisuse tõttu esitas komisjon ettepaneku võtta vastu nõukogu [määrus \(EL\) 2022/1369](#) gaasinõudluse vähendamise kooskõlastatud meetmete kohta, seades vabatahtliku (hädaolukorras kohustusliku) eesmärgi vähendada ajavahemikul 1. augustist 2022 kuni 31. märtsini 2023 liikmesriikides gaasi tarbimist 15%, mis jõustus 9. augustil 2022. 2022. aasta septembris esitati uus nõukogu määrus [erakorraliste](#)

[sekkumismeetmete](#) kohta, et tegeleda kõrgete energiahindade probleemiga ning vähendada Euroopa kodanike ja ettevõtjate energiaarveid. 2022. aasta septembrist detsembrini kehtestas nõukogu kolm erakorralist ajutist turumeedet: vabatahtlik üldine eesmärk vähendada 1. detsembrist 2022 kuni 31. märtsini 2023 elektri kogutarbimist 10% ja kohustuslik eesmärk vähendada elektritarbimist tiptundidel 5%; turu tulu ülempiir 180 eurot/MWh elektritootjatele, kes kasutavad taastuvaid energiaallikaid, tuumaenergiat ja pruunsütt; ning kohustuslik ajutine solidaarsusmaks fossiilkütuste sektorile.

14. märtsil 2023 tegi komisjon ettepaneku [reformida elektrituru korraldust](#), eelkõige muuta elektrimäärust ja -direktiivi ning energia hulgimüügituru terviklikkuse ja läbipaistvuse määrust (EL) nr 1227/2011. Ettepanekuga stimuleeritakse pikaajalisi lepinguid ning kehtestatakse normid, mis käsitlevad taastuvatele energiaallikatele juurdepääsu, taastuenergia jagamist, pikaajalisi lepinguid tarbijatega, uusi toetuskavasid tarbimiskaja ja salvestamise jaoks, haavatavate tarbijate kaitset, reguleeritud jaehindade laiendamist kriisi ajal kodumajapidamistele ja VKEdele ning liikmesriikide kohustust määrata viimasena vastutavad tarnijad. 2023. aasta oktoobris võtsid Euroopa Parlament ja nõukogu vastu oma läbirääkimisseisukohad ja alustasid kolmepoolseid läbirääkimisi selle õigusakti vastuvõtmiseks.

C. Energiaturu reguleerimine: ELi Energeetikasektorit Reguleerivate Asutuste Koostöö Amet

ELi Energeetikasektorit Reguleerivate Asutuste Koostöö Amet (ACER) loodi 2009. aastal ja see on tegutsenud alates 2011. aasta märtsist. ACER vastutab riigi reguleerivate asutuste vahelise piirkondliku ja Euroopa tasandil tehtava koostöö edendamise eest ning võrgustiku ja elektrienergia ja maagaasi siseturgude arengu jälgimise eest. Samuti on ta pädev uurima turu kuritarvitamise juhtumeid ja kooskõlastama liikmesriikidega asjakohaste karistuste kohaldamist.

2019. aasta juunis tugevdati [määrusega \(EL\) 2019/942](#) (ACERi määrus) ACERi rolli riikide reguleerivate asutuste tegevuse koordineerimisel, eelkõige meetmete võtmisel piiriülestes piirkondades, kus on oht, et riiklik või piirkondlik otsustusprotsess on killustatud. Uuesti sõnastatud elektrimääruse ([määrus \(EL\) 2019/943](#)) kohaselt on ACERil nüüd suurem vastutus võrgueeskirjade lõpliku ettepaneku koostamise ja komisjonile esitamise ning piirkondliku elektrituru (pakkumispiirkonna) läbivaatamise protsessi mõjutamisel. Määrusega kehtestati seetõttu tasud, mis on lisarahastamisallikas energia hulgimüügituru terviklikkuse ja läbipaistvusega seotud tegevuse kulude katmiseks.

Euroopa Liit on loonud [määrusega \(EL\) 2019/943](#) ja [määrusega \(EÜ\) nr 715/2009](#) ka Euroopa elektri ja gaasi põhivõrguettevõtjate võrgustike koostööststruktuurid (ENTSO). Need võrgustikud koostavad koos ACERiga üksikasjalikud võrgule juurdepääsu normid ja tehnilised reeglid ning tagavad võrkude toimimise kooskõlastamise, vahetades operatiivteavet ning töötades välja ühised ohutus- ja hädaolukorranõuded ning asjakohased menetlused. Samuti peavad võrgustikud koostama iga kahe aasta järel kümneaastase võrgustiku investeerimiskava, mille amet omakorda läbi vaatab.

[Määrusega \(EL\) 2016/1952](#) parandatakse tööstuslikele lõpptarbijatele kehtivate maagaasi- ja elektrihindade läbipaistvust, kohustades liikmesriike teatama Eurostatile

hinnad ja hinnakujundussüsteemid üks või kaks korda aastas. [Määrusega \(EL\) nr 1227/2011](#) energia hulгимüügituru terviklikkuse ja läbipaistvuse kohta tagatakse ELi energiaturgudel õiglased kaubandustavad.

D. Energiavarustuskindlus

[Määrusega \(EL\) 2019/941](#), mis käsitleb ohuvalmidust elektrisektoris, nähakse ette energiavarustuskindluse tagamise meetmed, et kindlustada elektrienergia siseturu nõuetekohane toimimine, piisavad võrkudevahelised ühendused liikmesriikide vahel, tootmisvõimsus ning nõudluse ja pakkumise tasakaal. [Määruses \(EL\) 2018/1999](#), milles käsitletakse energialiidu juhtimist, on seatud eesmärk, et 2030. aastaks oleks elektrivõrkude omavaheline ühendatus vähemalt 15%. [Määrusega \(EL\) 2017/1938](#), mis käsitleb gaasivarustuskindlust, on kehtestatud meetmed gaasivarustuskindluse tagamiseks, võimaldades hädaolukorras võtta erakorralisi meetmeid. See määrus vaadati läbi 2022. aastal pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse. EL võttis vastu kohustuslikud gaasi hoiustamise eesmärgid, nõudes, et ELi riigid täidaksid 1. novembriks 2022 oma gaasihoidlad 80% ulatuses ja järgnevatel aastatel 90% ulatuses.

[Määrusega \(EU\) 2022/2576](#) suurendatakse energiasolidaarsust gaasi ostmise parema koordineerimise, piiriülese gaasikaubanduse ja usaldusväärsete hinna võrdlusaluste abil. Sellega nähakse ette [ELi energiaplatvormi](#) õigusraamistik, et toetada ELi liikmesriike 2023.-2024. aasta talveks valmistumisel ja eelkõige nende gaasihoidlate täitmisel. [Direktiivi 2009/119/EÜ](#) eesmärk on tagada naftavarustuse kindlus. Selleks peavad liikmesriigid hoidma nafta miinimumvaru, mis on võrdne 90 päeva keskmise päevase puhasimpordi või 61 päeva keskmise päevase sisetarbimise kogusega, olenevalt sellest, kumb on suurem. [Gaasidirektiivi 2009/73/EÜ](#) kohaldamisala hõlmab tulevasi kolmandatesse riikidesse viivaid ja sealt tulevaid maagaasi torujuhtmeid ning olemasolevatele torujuhtmetele on kehtestatud erandid. Avamere nafta- ja gaasiammutamisprotsesside ohutust käsitleva [direktiiviga 2013/30/EL](#) on kehtestatud erisätted.

E. Üleeuroopalised energiavõrgud (TEN-E)

Üleeuroopaliste energiavõrkude (TEN-E) poliitika keskendub liikmesriikide energiataristute ühendamisele. Poliitikaga on kindlaks määratud 11 prioriteetset koridori: kolm elektri-, viis avamerevõrkude ja kolm vesinikukoridori. Samuti on kolm prioriteetset teemavaldkonda: tarkvõrkude kasutuselevõtt, arukad gaasivõrgud ja piiriülene süsinikdioksiidi võrk.

TEN-E [määruses \(EL\) 2022/869](#) on sätestatud suunised üleeuroopaliste energiavõrkude jaoks, määrates kindlaks ELi riikide ühishuviprojektid ([Ühishuviprojektid](#)), ELi ja kolmandate riikide vahelised vastastikust huvi pakkuvad projektid ning üleeuroopalisi energiavõrke hõlmavad prioriteetsed projektid. Sellega lõpetati uute maagaasi- ja naftaprojektide toetamine ning nõuti kõigi projektide puhul kohustuslikke kestlikkuse kriteeriume. Uusi energiavaldkonna ühishuviprojekte ja piiriüleseid taastuvenergiaprojekte rahastatakse Euroopa ühendamise rahastust, mis hõlmab energeetika valdkonda ([CEF-E](#)). Selle rahastamisvahendi seitsmeaastane eelarve (2021–2027) on 5,84 miljardit eurot, mis eraldatakse toetustena, ja seda haldab Euroopa Kliima, Taristu ja Keskkonna Rakendusamet. Komisjon koostab ühishuviprojektide loetelu delegeeritud õigusakti abil, mis jõustub üksnes juhul,

kui Euroopa Parlament või nõukogu ei esita kahe kuu jooksul alates selle teatavakstegemisest vastuväiteid.

EUROOPA PARLAMENDI ROLL

Euroopa Parlament on energia siseturgu käsitlevate õigusaktide paketi vastuvõtmisega tugevalt toetanud elektrienergia sektoris ülekandevõrkude omandisuhete eraldamist kui kõige tulemuslikumat vahendit, millega edendada mittediskrimineerivalt taristusse investeerimist, uute turule sisenejate õiglast võrgule juurdepääsu ja turu läbipaistvust.

Samuti on ta rõhutanud, kui tähtis on ühine Euroopa seisukoht keskmise tähtajaga investeringute puhul (võrguühendustele keskenduv soovituslik Euroopa kümneaastane kava), reguleerivate asutuste, liikmesriikide ja põhivõrguettevõtjate tihedam koostöö ning võrgule juurdepääsu tingimuste ühtlustamise protsess. Euroopa Parlamendi algatusel tähtsustati iseäranis tarbijaõigusi, mis oli osa nõukoguga saavutatud kokkuleppest: parlamendi resolutsioonides nõuti nimelt kindlalt tarbijaõiguste suurendamist (tarnija vahetamine, otsene teave nutiarvestite kaudu ja nn energeetika ombudsmanile esitatud kaebuste tõhus käsitlemine).

Lisaks saavutas Euroopa Parlament kütteostuvõimetuse mõiste tunnustamise. Ta toetas tugevalt ACERi loomist, rõhutades, et uuele ametile on vaja anda volitused nende küsimuste lahendamiseks, mida riikide reguleerivad asutused lahendada ei saa ning mis takistavad siseturu integreerimist ja nõuetekohast toimimist. Pärast Venemaa sissetungi Ukrainasse on Euroopa Parlament võtnud vastu mitu resolutsiooni Venemaa fossiilkütuste järkjärgulise kasutuselt kõrvaldamise kohta ja järgmised peamised seisukohad:

- 14. septembril 2023 [kinnitas](#) Euroopa Parlament elektrituru üle peetavate läbirääkimiste alustamist. Ta soovib tugevdada tarbijate kaitsmist kõikuvate hindade eest, tagada õigus valida fikseeritud ja dünaamilise hinnaga lepingute vahel ning keelata lepingutingimuste ühepoolne muutmine. Samuti nõudis ta, et tarnijatel keelataks elektrivõrgust lahtiühendamise, sealhulgas vaidluste ajal, ning et keelataks nõuda vähekaitsitud tarbijatelt ettemaksusüsteemide kasutamist;
- 5. oktoobril 2022 võttis Euroopa Parlament vastu [resolutsiooni](#) energiahindade kohta, nõudes taas viivitamatut ja täielikku embargot Venemaalt pärit naftale, söele, tuumkütusele ja gaasile ja rõhutades oma seisukohta, et ta on vähekaitsitud tarbijate elektrivõrgust lahtiühendamise vastu. Ta nõudis, et torujuhtmegaasi impordile kehtestataks asjakohane hinnalagi, et võetaks uusi meetmeid spekulatsioonide vastu, et kehtestataks väiksemate piirkuludega elektritootjate tuludele ülempiir tarbijate ja ettevõtjate kasuks ning et komisjonile tehtaks ülesandeks analüüsida elektri- ja gaasihindade lahtisidumist. Peale selle väljendas ta kahetsust, et komisjon valis energiakriisi lahendamiseks seadusandlikuks vahendiks nõukogu määrused;
- 19. mail 2022 võttis Euroopa Parlament vastu [resolutsiooni](#) Venemaa Ukraina-vastase sõja sotsiaalsete ja majanduslike tagajärgede kohta ELi jaoks, kutsudes liikmesriike üles võtma kiiresti vastu kuuenda sanktsioonide paketi. Ta kordas oma nõudmist, et Venemaa nafta, söe, tuumkütuse ja gaasi impordile kehtestataks otsekohe täielik embargo;

- 7. aprillil 2022 nõudis Euroopa Parlament oma [resolutsioonis](#), et viivitamata kehtestataks täielik embargo Venemaa nafta, kivisöe, tuumkütuse ja gaasi impordile, loobutaks täielikult Nord Stream 1-st ja 2-st ning esitataks kava, kuidas jätkata ELi energiavarustuskindluse tagamist lühikeses perspektiivis;
- 1. märtsil 2022 [mõistis ta hukka](#) Venemaa ebaseadusliku, provotseerimata ja põhjendamatu sõjalise agressiooni Ukraina vastu ning Valgevene osalemise selles agressioonis. Ta nõudis, et sanktsioonide kohaldamisala laiendataks ja et nende eesmärgiks seataks Venemaa majanduse ja tööstusbaasi, eriti sõjatööstuskompleksi strateegiline nõrgendamine. Eelkõige nõudis ta piiranguid Venemaa peamiste ekspordikaupade, sealhulgas nafta ja gaasi impordile.

Lisateavet selle teema kohta võib leida tööstuse, teadusuuringute ja energeetikakomisjoni [veebisaidilt](#).

Matteo Ciucci
11/2023

